

**BAUHAUS DESSAU BİNASININ BAUHAUS'UN
İDEALLERİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ**Dilay Anber KALYENCİ¹, Sevgi ARI²**Araştırma Makalesi****Yazar Bilgileri**

¹Çukurova Üniversitesi, Sanat ve
Tasarım Anasanat Dalı
dilayklync@gmail.com

 0009-0000-0377-6056

Sorumlu Yazar

²Çukurova Üniversitesi, Eğitim
Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi
Bölümü

sevgiarigraf@gmail.com

 0000-0001-6153-3714

Geliş: 24.11.2023

Kabul: 22.01.2024

Atıf için:

Kalyenci, D. A. & Arı, S. (2024).
Bauhaus Dessau binasının
Bauhaus'un idealleri
çerçevesinde incelenmesi,
Mekansal Araştırmalar Dergisi,
2(1):11-24.

Özet

Bauhaus, 1919'da disiplinleri bütünlüştürme, çağdaş teknolojileri üretim sistemlerine ve ürünlere yansıtma idealleriyle bir tasarım okulu olarak kurulmuştur. Estetik, teknik ve ticari talepleri karşılamak amacıyla 20. yüzyılın en önemli tasarım hareketinin tarihine ışık tutma görevini üstlenen bir sanat ve zanaat okuludur. 1919-1933 yılları arasında faaliyet gösterdiği 14 yıl içerisinde Almanya'daki olumsuz koşullar nedeniyle üç farklı binaya ve şehre taşınmak zorunda kalmıştır. 1925-1932 yılları arasında faaliyet gösteren ve çağı içerisinde öncü bir rol üstlenen Dessau binasının öne çıkan mimari özelliklerinin ele alındığı bu çalışmanın amacı Bauhaus'un kuramsal alt yapısıyla, uygulanmış yapı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın tarihsel altyapısını sanayileşme süreci ve Werkbund'un idealleri oluşturmaktadır. Yapının öne çıkan niteliklerinin araştırıldığı bölümde, mimari karakter, iç mekân organizasyonu, renk ve malzeme kullanımı yapıya ait görseller ışığında incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda endüstrileşme sürecini kucaklayan ve ona nitelikli bir yön vermeyi hedefleyen Bauhaus'un kuramsal alt yapısının Dessau'daki binada somutlaştığı ve işlevsellik, sadelik, rasyonellik, rijitlik ve şeffaflık kavramlarının tasarımda etkin bir rol oynadığı ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bauhaus, Dessau, modernizm, iç mimarlık

**REVIEW OF THE BAUHAUS DESSAU BUILDING WITHIN
THE FRAMEWORK OF BAUHAUS IDEALS****Abstract**

Bauhaus was founded in 1919 as a design school with the ideals of integrating disciplines and reflecting contemporary technologies on production systems and products. It is an art and craft school that undertook the task of shedding light on the history of the most important design movement of the 20th century in order to meet aesthetic, technical and commercial demands. In the 14 years it was active between 1919 and 1933, it had to move to three different buildings and cities due to unfavorable conditions in Germany. The aim of this study, which focuses on the prominent architectural features of the Dessau building that operated between 1925 and 1932, taking on a pioneering role during its time, is to examine the relationship between the theoretical framework of Bauhaus and the implemented structure. Analysis method, one of the qualitative research methods, was used in the study. The historical background of the research is shaped by the industrialization process and the ideals of the Werkbund. In the section where the prominent qualities of the structure are investigated, architectural character, interior space organization, and the use of color and materials have been examined in light of visuals related to the structure. As a result of the research, it is revealed that the theoretical infrastructure of Bauhaus, which embraces the industrialization process and aims to give it a qualified direction, is embodied in the building in Dessau and the concepts of functionality, simplicity, rationality, rigidity and transparency play an active role in design.

Keywords: Bauhaus, Dessau, modernism, interior architecture

1. GİRİŞ

Bauhaus ekolünü merkeze alan bu çalışmanın genel çerçevesini, sanat ve tasarım alanında var olan bir teorinin, hayata geçirilmiş bir uygulamaya dönüşmesinden doğan ilişkilerin ortaya konulması oluşturmaktadır. Bauhaus; sanat, tasarım, mimari ve eğitim gibi önemli disiplinlerin bir kesişim alanı olduğu kadar 20. yüzyılda geçerli hale gelen modernist anlayışla da yakından ilişkilidir. Birçok farklı açıdan değer taşıyan bu niteliği ile Bauhaus, bir düşünce olarak sadece okulun açık olduğu zaman dilimi içerisinde değil, öncesinde var olan mimari anlayışlarla birlikte incelendiğinde daha iyi anlam bulmaktadır. Bu nedenle çalışmanın ilk bölümü, Bauhaus düşüncesini hazırlayan tarihsel gelişmelere ve söz konusu geçiş sürecinde geçerli olan belli başlı mimari niteliklerin ne olduğunu anlamaya ayrılmıştır. Ardından Bauhaus düşüncesinin dönemin Almanya'sında filizlenip yaşama geçirilmesine olanak sağlayan koşullar, tarihsel paralellikler ve öne çıkan isimler ele alınarak ekolün teorik varlığı ve kapsamı netleştirilmiştir. Netleşen bu teorik kapsam, Dessau binasının niteliklerinin ve felsefi temellerinin çözümlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Binanın üretim süreci de dahil edilerek teori-pratik ilişkisinin sorgulandığı bölümler Dessau binasının dışsal ve içsel niteliklerinin daha iyi gözlemlenebilmesi için çeşitli özgün tablo ve grafiklerle de desteklenmiştir. Bu nitel çözümlenmelerde; bina malzemelerinin, iç mekânda alan kullanımlarının ve hatta okulda üretilen tasarım nesnelerinin de Bauhaus'un teorik altyapısı ile ilişkilendirilmesi mümkün olmuştur. Çalışmanın tümdengelimine dayanan sonucunda Bauhaus idealleri ile bina arasındaki ilişkilere kazandırılmış ve modernizm öncesi mimari anlayışlarla Bauhaus arasındaki nitel farklar da bir tablo ile gösterilmiştir.

18. yüzyıldan 19. yüzyıla geçişte, İngiltere'de başlayıp kademeli olarak Avrupa coğrafyasına yayılan endüstrileşme süreci, egemenliğin krallık veya hanedanlardan sermaye sahiplerine geçmesini tetiklemiştir. Yeni iş kolları yaratan fabrikalarda çalışma ümidiyle şehirlerde artan nüfus, sadece yeni bir ekonomik modeli değil aynı zamanda şehir yaşamının kurgulanması adına yeni mimari çözümleri de gerekli kılmıştır.

Orta sınıfın doğuşuyla birlikte alım gücünün arttığı ve tarımda işçiye olan ihtiyacın minimuma düştüğü 1930-1970 yılları arasında otomobil yolları, demir yolları, petrol araştırma tesisleri, fabrika bacaları, istasyonlar, yüksek gerilim telleri ve telefon telleri yerleşim alanlarını şekillendirmiştir (Freyer, 2014). Henning'in çalışmasında (aktaran, Derya, 2015), Bauhaus ekolünün anavatanı olan Almanya, 19. yüzyılın başında hala bir tarım ülkesi olarak çalışanların üçte ikisinin tarım sektöründe istihdam edildiği bir ekonomiye sahip olduğunu ifade etmiştir.

Viktorya dönemi evlerinde; Gotik tavanlar, Barok tekstiller, görkemli dekorlar ve yoğun süslemeler, Orta Çağ bezemeleri ve ahşap oymaları birer statü göstergesi olarak algılanması nedeniyle iç mekânda sıklıkla kullanılmıştır. Dönemin salonlarında Barok anlayışın altını çizerek şekilde kullanılan çiçekli detaylara sahip mobilyaların ve süslü şöminelerin ailenin sanat koleksiyonunun yanı sıra piyano gibi nesnelere de yine şatafatlı bir zenginliğin göstergeleri olarak kabul görmüştür. Salonlarda öne çıkan çiçek temasının aynı zamanda evin kadınlarıyla çiçek arasındaki ilişkiyi vurguladığı düşünülmektedir (Adams, 2016) (Şekil 1).

Şekil 1. Viktorya dönemi, David Morrice ailesi oturma odası (Adams, 2016, s.8).

Şehir yaşamının ve yeni toplumsal sistemlerin oluştuğu bu dönemde Avrupa coğrafyasında yaygın olan estetik anlayış, adını Britanya kraliçesi Viktorya'dan alan ve 1837'den 1900'lü yılların başına dek sürdüğü kabul edilen "Viktoryen" stildir. Viktorya dönemindeki bu tarzda "statüye verilen önem" belirgin bir rol oynamıştır. Orta sınıf için inşa edilen yeni evlerde kraliyet ailelerinin yaşam alanlarındaki Barok ve Gotik anlayış tekrar edilerek zenginlik ve lüks gibi kavramlar öne çıkarılmak istenmiştir. Mekânların bölümlenmesinde de yerleşik anlayışın izlerinin görüldüğü evlerin çok büyük, çok odalı ve birkaç girişli olması Viktoryen mimarinin diğer dikkati çeken özelliğidir (URL-1).

Kraliçe Viktorya'nın ölümünün ardından VII. Edward'ın yönetime geçtiği 1901-1914 yılları arasında, İngiltere'nin romantik ve altın çağı olarak tanımlanan yeni bir karakter oluşmaya başlamıştır. Bu dönemin mimarlarının çoğunlukla eski yapıları yeniden tasarlaması iç mekân tasarımının daha fazla ilgi görmesi anlamına gelmiştir. Geleneksel mimarinin güncel ihtiyaçlarla uyumlu hale getirilmesinin başta rol oynadığı bu dönemde sadece evler değil, kamusal binalar ve bahçeler de dönüştürülmüştür.

Geleneksel olanla olmayanın iç içe geçtiği mekânlarda büyük merdivenler ve ahşabın kullanımı, dekorlarda el işçiliğinin ön planda olması sanayileşmeden uzak bir anlayışı yansıtmaktadır. Diğer yandan yeni yaşam biçimini kucaklar şekilde bu mekânlara spor aktiviteleri, bahçivancılık ve sağlıkla ilgili yaşam alanları kazandırmaya yönelik fikirler bu dönemde geliştirilmiştir. Dolayısıyla Brittain Catlin (2018)'in de belirttiği gibi; tarz olarak çeşitli ve geçişli bir yapıya sahip olan Edward dönemi mimarisini tek bir cümle ile temsil etmek mümkün değildir.

Isınma teknolojileriyle de bağlantılı olarak Edward döneminde de iç mekân tasarımlarında şömine kullanılmaya devam edilmiştir. Fakat Edward döneminde boyutları küçülen şöminelere, odadaki görsel hakimiyetini arttırmak adına demir veya bakır davlumbazlar eklenmiştir (Şekil 2). Dekoratif unsurlarda sadeleşme ve yaşantı standardını yükseltme, çağa uyarılma yönünde atılan bu adımlar Viktorya mimarisi ile kıyaslandığında modernizm düşüncesinin yavaş yavaş filizlendiğini göstermektedir.

Şekil 2. Edwards dönemi iç mekân örneği (URL-2).

Bauhaus okulunda eğitim, Edward döneminin bittiği kabul edilen 1919 yılının ilk çeyreğinde; Almanya 1. Dünya Savaşı nedeniyle politik, kültürel ve ekonomik alanda büyük bir karışıklık içindeyken başlamıştır. 20. yüzyıla çalkantı içerisinde giren Almanya'da savaş öncesi krallık dönemine ait abartılı, süslü ve yoğun detaylara sahip mimari tarzlar tarihe karışırken, karşı karşıya kalınan olumsuz koşullar bir anlamda yeni bir başlangıç yapabilmeyi mümkün kılmıştır. Dolayısıyla bu noktada Bauhaus'u var eden ve modernizme evrilen sadeleşme sürecinin, salt ideolojik değil, pratik/ekonomik nedenlerle de mimari uygulamalara yansıdığını belirtmekte fayda vardır.

2. WERKBUND'UN İDEALLERİ

1907 yılında Theodor Fischer başkanlığında Münih'te kurulan Deutscher Werkbund; kısa sürede dönemin ünlü sanatçıları, iş insanları, imalatçıları ve mimarları bünyesinde toplayan bir dernektir. Peter Behrens, Walter Gropius, Josef Hoffmann, Gustav Klimt, Henry van de Velde, Hermann Muthesius ve Richard Riemerschmid gibi isimler bu dernekte bir araya gelen sanatçı ve tasarımcılardan birkaçıdır.

Schwartz'a göre (aktaran Can, 2021); Sanatla endüstri arasında köprü kurma idealiyle yola çıkan ve modern mimari anlayışın gelişiminde önemli bir işleyiş örneği teşkil eden Werkbund'un temel amacı, "ahenkli kültürün yeniden ortaya çıkarılması"; görevi ise "Alman tüketim ürünlerinin form ve kalitelerinin düzeltilmesi" olarak belirlenmiştir. Maciuka'ya göre (aktaran Can, 2021); aynı zamanda Almanya'nın uluslararası arenada geride kalan konumunu değiştirmek, ülkeyi hak ettiği tasarım anlayışına kavuşturmak ve "koltuk yastığından şehir planına kadar" kusursuz bir uyum için yeni ve bütünlüklü bir tasarım anlayışı geliştirmek bu derneğin ana motivasyon kaynaklarıdır. Sanayi alanları kurulum içerisindeyken, endüstri ile tasarım birbirine entegre edilerek Almanya'nın diğer ülkelerle yarışacak bir pozisyona gelmesinin mümkün olacağı düşünülmüştür (Bingöl, 2019).

Werkbund'un standartlaştırma, kusursuzlaştırmaya ve işlevsel olarak yaratıcı şekilde biçimlendirilmiş objeler tasarlamaya olan yönelimi ise halkın kültürel yaşamının ve estetik algısının yükseltilmesi ihtiyacından kaynaklanmıştır. Güler (2019)'in de belirttiği gibi; "Werkbund, mobilyadan kentsel tasarıma, endüstriyel üretimin her alanında sanatsal kalitenin yükseltilmesini hedeflemiştir." Bu ihtiyaçtan hareketle Werkbund'a dahil olan sanatçı ve mimarlar, geleneksel zanaatın seri üretimle buluşturulması fikrini ortak nokta olarak benimsemiştir.

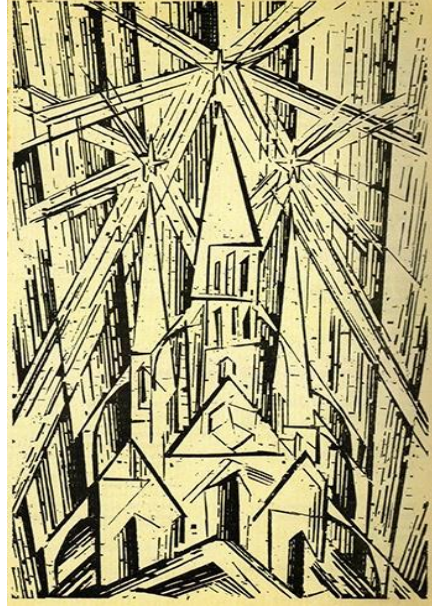
Schwartz'a göre (aktaran Can, 2021); Alman kültürüne belirgin bir katkı sunan Werkbund, ülkenin güçlendirilmesi adına yürütülen ideolojik tartışmalara uygun bir ortam sağlamıştır. Bu dernekte biçim-işlev ilişkileri, sanatsal kalite ve estetik metalaştırmanın rolü hakkında farklı fikir ve söylemler ortaya konulmuştur. Bu nedenle 1914 yılında düzenlenen ve Almanya'nın ilerici mimarlarını, sanatçıları, zanaatkarlarını, hafif sanayi üreticilerini ve kültür eleştirmenlerini bir araya getiren Werkbund kongresi, erken dönem modern anlayışın şekillenmesinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. İki farklı bakış açısı karşı karşıya geldiği bu kongrede Berlinli mimar Hermann Muthesius ve yandaşları ile Belçikalı sanatçı ve mimar Henry van de Velde öne çıkmıştır. Hermann Muthesius ve destekçileri uygulamalı sanatlarda, mimaride ve endüstride standartlaştırmanın önemine vurgu yaparak üretimde artışın standartlaşma ile sağlanabileceğini savunmuşlardır. Henry van de Velde'nin öncülük ettiği ikinci grup ise, bireysel özgürlük düşüncesinin altını çizmiştir.

Schwartz'a göre (aktaran Aliçavuşoğlu&Artun, 2020); sonraki yıllarda Bauhaus Dessau binasının mimari olan Walter Gropius, ikinci gruba daha yakın durarak Werkbund'un standartlaşma düşüncesini benimsemesi halinde kişisel özgürlüklerin yok olacağını belirtmiştir. Gropius'a göre tasarım, işleve uygun bir organizma içermelidir. Werkbund kongresinden çok kısa bir süre sonra Birinci Dünya Savaşı başlamış ve Nazi yönetiminin hüküm sürdüğü 1933 yılında, siyasi sebeplerden dolayı bu dernek kapatılmıştır (Sanat Sözlüğü, 2012).

3. BAUHAUS'UN KURULUŞU, DÖNEMLERİ VE KURAMSAL YAPISI

Türkçe karşılığı "yapı evi" veya "bina" anlamına gelen Bauhaus, bir Werkbund üyesi olan Walter Gropius tarafından 1919 yılında kurulmuştur. Gropius'un I. Dünya Savaşı nedeniyle sekteye uğrayan mesleki yaşamı, savaşın sona ermesinin ardından-sonradan Bauhaus adını alacak olan Weimar'daki Güzel Sanatlar Akademisi ile Saksonya Büyük Dukalığı Sanat ve Zanaat Okulu'nun birleştirilmesiyle daha ilerici bir gayrete girmiştir (Güler, 2019). Werkbund kongresinde bireysel özgürlükleri savunan Gropius, bu birleştirilmiş akademik yapıyı geliştirip güncellerken endüstriyel tasarım ve konut yapımında çağın ihtiyaçlarına duyarlı olma ve eski toplumsal düzeni daha ilerici bir düzenle değiştirme sorumluluğu ile hareket etmiştir. Gropius, Weimar'da yayınladığı 1919 tarihli manifestosunda sahip olduğu yenilikçi bakış açısını şöyle ortaya koymuştur:

Tüm görsel sanatların nihai amacı bütün bir yapıdır... Birlikte mimari, heykel ve resim sanatını tek bir birlik içinde kucaklayacak ve bir gün bir milyon işçinin ellerinde yeni bir inancın kristal simgesi gibi göğe doğru yükselecek geleceğin yeni strüktürünü arzulayalım, tasarlayalım ve yaratalım (Roth, 2019, s.614).

Şekil 3. Lyonel Feininger, “Katedral”, Bauhaus manifestosu için kapak, Nisan 1919 (URL-3).

Gropius, aynı manifestoda sanatın zanaattan ve dolayısıyla insanların gündelik yaşamlarında kullandığı endüstriyel nesnelere ayrı tutulmaması gerekliliğini vurgulamıştır. Benzer şekilde Bauhaus okulunun kuruluş felsefesinde sanat ve zanaatı bütünleştiren bir eğitimin kurumu yaratmayı hedeflediğini ortaya koymuştur. Bauhaus okulunun sanat ve tasarım eğitimi anlayışına getirdiği en önemli yeniliklerden biri olarak tüm disiplinleri aynı çatı altına toplayıp bütünleştirmesi, sanat ve zanaatı bir bütünsellik içerisinde ele alan bu felsefeden doğmuştur. Bu kuramsal altyapıdan hareketle Bauhaus okulunda mimarlık, iç mimarlık, sanat, endüstriyel tasarım, tipografi ve grafik tasarım dalları bir çatı altında toplanmıştır. İşlevselliği ön plana alan ürünlerin tasarımında farklı disiplinlerin yeni öneriler getirmesi desteklenmiş, sonuçtaki ürün kadar üretim süreçlerinin de disiplinler arası bir anlayışla kurgulanmasına çalışılmıştır.

3.1. Bauhaus'un Dönemleri

1919-1933 yılları arasında aktif olarak faaliyet gösteren Bauhaus, bu kısa zaman diliminde ekonomik ve siyasi baskılardan dolayı Weimar'dan Dessau'ya ve oradan da Berlin'e taşınmak suretiyle 3 ayrı şehirde faaliyet göstermiştir (Ozan, 2009). Bu aşamalarda Bauhaus'un zanaat ve sanatı birleştirmeye dair temel çıkış noktası değişmese de minör anlayış değişimleri gerçekleşmiştir.

3.1.1. Weimar Dönemi (1919-1925)

Weimar döneminde Walter Gropius başta olmak üzere Lyonel Feininger, Johannes Itten, Paul Klee, Wassily Kandinsky ve Laszlo Moholy-Nagy gibi önemli ressamın yürüttüğü birçok atölye faaliyet göstermiştir. Seramik, mobilya, metal, tekstil, taş, heykel, ahşap oyma, cam boyama, duvar boyama, cilt, grafik ve sahne atölyesi gibi okulun eğitimci kadrosu tarafından yönetilen bu atölyeler Bauhaus için büyük bir öneme sahiptir (Karademirlidağ, 2022). Weimar döneminde okulun öğrencilerinin ve eğitimcilerinin 4 yıllık çalışmalarını kapsayan bir sergi düzenlenmiştir. Hazırlık aşamasından başlayıp sonuçta ulaşılan ürünlerin de dahil edildiği, süreci kapsayacak şekilde kurgulanan bu sergi, Bauhaus'un ürün kadar üretim süreçlerine verdiği önemi desteklemiştir (Akdere,

2018). Weimar'daki eğitim 1924 yılında devlet yönetiminin ekonomik nedenlerden dolayı okula yaptığı finansal yardımları çekeceğini açıklaması ve devamında gelen siyasi çalkantılarla birlikte sona ermiş; yapılan seçimler ve finansal zorluklarla birlikte okul Dessau'ya taşınmak zorunda kalmıştır. Günümüzde Weimar'daki okul binası Bauhaus sanatçı koleksiyonuna ev sahipliği yapan bir müze olarak güncellenerek hayatına devam etmektedir.

3.1.2.Dessau Dönemi (1925-1932)

Dessau'daki eğitim Walter Gropius tarafından tasarlanan ve 1924-26 yılları arasında inşa edilen binada 1932 yılına dek sürdürülmüştür. Gropius'un 1928'de okuldaki görevinden ayrılmasıyla yönetime geçen İsviçreli mimar Hannes Meyer, yönetimde olduğu 2 yıllık zaman zarfında ders programlarını güncellemiş ve psikoloji, sosyoloji, Marksist politik teori gibi yeni içerikleri müfredata dahil etmiştir. Eklenen bu dersler ile Markist ve Sosyalist kimlik kazanan okulda, öğrencilerin Meyer'in desteği ile hükümete karşı gösteriler düzenlemesi Meyer'in okul yönetiminden alınmasına sebep olmuş ve onun yerine Alman mimar Mies van der Rohe getirilmiştir. Mies van der Rohe'nin yönetimi altında geçen zaman diliminde mimari çalışma ve etkinlikler yeniden odak noktası haline gelmiş, dışa dönük imaj yeniden yapılandırılmıştır (Karademirlidağ, 2022). Mies van der Rohe sorumluluğunu aldığı yapıyı algılayış biçimini sonraki dönemlerde; "Bauhaus bir fikirdi. Dünya'daki tüm ilerici okullar üzerindeki büyük etkisinin temelinde onun bir fikir olması yatar. Böyle bir etkiye ne bir organizasyonla ne de propagandayla ulaşılabilir. Yalnızca bir fikrin böyle bir etki yapma gücü vardır" (Bulat, Bulat ve Aydın, 2014) şeklinde açıklamıştır. Yapılan sık yönetim değişikliklerinden de anlaşılacağı gibi Weimar dönemindeki siyasi çalkantılar çok geçmeden Dessau'da da yaşanmış ve Nazilerin hedefi haline gelen okulun kapanmasıyla birlikte Bauhaus'un eğitmen ustaları Berlin'e yerleşme kararı almıştır.

3.1.3.Berlin Dönemi (1932-1933)

Çoker'e göre (aktaran Ozan, 2009); Bauhaus'un çok kısa süren Berlin dönemi, okulun yönetimindeki Alman mimar ve tasarımcı Mies Van der Rohe'nin 1932'de Berlin'in köhne mahallelerinden birindeki âtıl bir fabrika binasında Bauhaus'u özel bir okul olarak açmasıyla başlamıştır. Berlin döneminde okul, sanatsal etkinlikleri ve kütüphanesi ile genç kuşakların ilgi odağı olmuştur. Eğitim ve öğretime devam edilen süreçte iktidara gelen Nasyonal Sosyalist hükümet tarafından "Dejenere sanatın kaynağı Bolşevik kültürüdür." eleştirisine maruz kalan okul, 1933'te polis tarafından işgal edilerek kapatılmıştır.

Okulun eğitimliğini üstlenen tasarımcıların birçoğu Amerika başta olmak üzere farklı ülkelere göç ederek çalışmalarını sürdürmüş ve böylece dönemin siyasi çalkantıları yüzünden oradan oraya savrulan Bauhaus okulunun eğitim serüveni noktalanmıştır. Fakat okulun, tarih sahnesindeki kısa süreli varoluşu, kendinden sonra gelen anlayışlara olan etkisinin gücünü azaltmamıştır. Mies Van der Rohe'nin de belirttiği gibi "bir fikir" olarak Bauhaus'un 20. yüzyıla emanet ettiği değerler, yeni çağın tasarım ve üretim anlayışları üzerinde etkin olmuştur (Bulat, Bulat ve Aydın, 2014).

4. BAUHAUS DESSAU BİNASININ NİTELİK ANALİZİ

Bauhaus Dessau binasının nitel analizinin yapıldığı bu çalışmada; heterojen bir dağılım gösteren yapı gruplarının fonksiyonları, köprülerle bağlanan bu fonksiyonların birbirleriyle ilişkileri, yapı gruplarının dış kabukla iç mekan arasındaki bağlantısı, yapısal özellikleri ve iç mekanda kullanılan iç mekan tasarım kriterleri analiz edilmiştir. Yapı gruplarından teknik okul, atölye, oditoryum, fuaye alanı ve merdiven boşluğu çalışmanın analiz edilen birimleridir. Çalışmadaki analizin ölçütü, seçilen birimlerin fonksiyonları ile tasarımları arasındaki ilişkidir. Çalışma kapsamında analiz edilen yapı grupları öğrencilerin aktif olarak eğitim aldıkları birimler olması ve seçilen bu birimlerin Walter Gropius'un tarafından verilen eğitim programı ile ilişkilendirilerek tasarlanmasıdır.

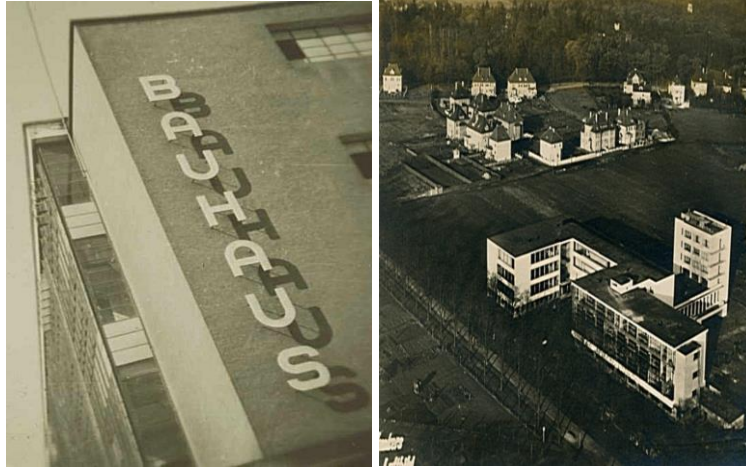
Bauhaus'un kurucusu olarak Weimar'da görev yürüten Walter Gropius'un, Berlin'in güneybatısındaki Dessau kent yönetimi ile yaptığı toplantılarda, belediye başkanı Fritz Hesse'nin desteğini almasıyla 1924'te yeni bir eğitim binası ve konutların inşasına başlanmıştır. Okul binasının yanı sıra Bauhaus ustalarının kullanımı için düşünülen konutlar Walter Gropius'un mimari ekibi tarafından projelendirilmiştir.

Bauhaus Dessau binasının kurgulanışındaki seçimlere ışık tutacak önemli bir açıklama, Gropius'un eğitim programında yapılan değişiklikleri aktarırken birçok farklı noktanın altını çizdiği cümlelerde görülmektedir:

Artık geçmişin giysilerini değil modern giysileri giyen modern insan, modern gündelik kullanım araçlarıyla donatılmış, kendisine ve zamanına uygun modern bir eve de ihtiyaç duyuyor. (...) Bir nesnenin doğası ne yaptığıyla belirlenir. Bir kabin, bir sandalyenin ya da bir evin uygun olarak iş görebilmesi için önce onun doğası incelenmelidir, çünkü nesne amacına kusursuzca hizmet etmelidir; başka bir deyişle, işlevini pratik olarak yerine getirmeli, ucuz olmalı, dayanıklı olmalı ve 'güzel' olmalıdır (Gropius'dan aktaran Roth, 2019, s.614).

Dessau binasının işlevsellik idealiyle kurduğu ilk belirgin ilişki, oldukça yalın geometrik hatlardan oluşan binanın genel görünümünün beyaz, gri ve bej gibi tarafsız renklerden oluşmasıdır. Viktoryen çağın abartılı ve dekoratif ve grift detayları düşünüldüğünde Bauhaus Dessau'nun barındırdığı yalınlık onu kendinden önceki mimari anlayışla ayırtıran önemli bir değişimdir. Diğer bir deyişle; yapının işlevselliği ön plana alan formu, sahip olduğu net çizgilerle bir karakter ve çağdaşlık yenilik kazanmaktadır.

Yapının, misafirlerini karşılayan bölümünde yer alan 'BAUHAUS' tabelası, dış cepheye dair dikkati çeken belirleyici bir diğer özelliktir. Okulun öğrencilerinden biri olan ve sonrasında grafik tasarım tarihine de adını yazdıran Herbert Bayer'in 1925'te tasarladığı yazı karakteri (Logemann, 2019) binaya akılda kalıcı bir kimlik kazandırmaktadır (Şekil 4). Bauhaus Dessau döneminde tipografiye verilen önem, söz konusu yazı karakterinin bina ile orantısının kurgulanışı da dahil olmak üzere hem binanın hem de modernizmin "yalınlığa evrilen işlevsellik" karakterini yansıtmaktadır.

Şekil 4. Bauhaus Dessau binasından çeşitli görünüşler (URL-4).

Bauhaus'un endüstrileşme ile gelen yeni üretim teknolojilerinden faydalanma ideali malzeme seçimlerinde kendini göstermektedir. Bina cephesinde alçı, sıva ve cam gibi farklı malzemeler kullanılmıştır (Şekil 5). Bu malzemelerin seçimi aynı zamanda Bauhaus'ta endüstriyel/seri üretim sistemlerinin sanatsal üretilere uyarlanmasının yaratıcılığı destekleyeceği iddiasının bir yansımasıdır. Yaratıcı üretimin, içinde bulunan çağın teknolojisi ile barışık bir ilişki kurması anlamına gelen bu ideali bir sanat eseri her zaman bir teknoloji ürünüdür. 'Ruhsal amaçlar ancak hayal gücü ve tutku kaynakları ile görünür kılınabilmekte' düşüncesiyle açıklamak mümkündür (Kentgens Craig, 1998).

Şekil 5. Bauhaus'ın atölye cephesinden görünümü ve atölye (URL-5).

Atölyelerin tüm cephelerini cam olarak tasarlanmasının Gropius'un, mimarinin "Yapının yaşaması (organiklik)" ve "açık" olması gerektiği fikriyle ilişkilendirmek mümkündür. Sade ve tarafsız renklerin kullanıldığı binada, siyah pencere çerçeveleri strüktürün altını çizmenin yanında bina ile bir kontrast oluşturmasıyla da dikkati çekmektedir. "Renkleri kullanarak yapı elemanlarını öne çıkaran veya maskeleyen" iki farklı algılama yöntemi kullanılmıştır. Böylelikle kütleleri öne çıkaran dolu / boş algısı ve şeffaflık algısı net bir şekilde cephelere yansıtılmış olur (Uzun, 2019). Dolayısıyla binanın geometrisinin altını çizen bu siyah çerçeveli pencereler, aynı zamanda dış ve iç mekânlar arasındaki geçişliliği yaratarak açıklık hissini güçlendirmektedir.

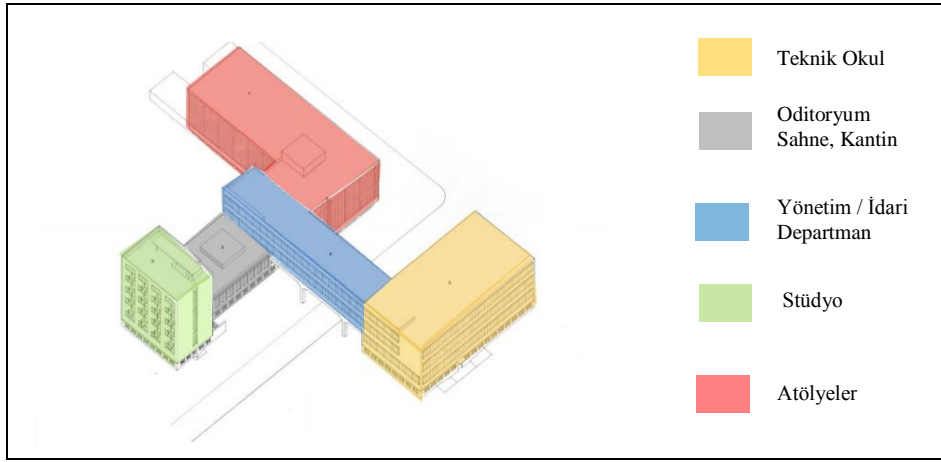
Yerleşim planında mekânları birleştiren çeşitli köprüler kullanmıştır. Benzer şekilde iç mekânda da merdiven bölgeleri birer toplanma alanı olarak düzenlenmiştir. Bauhaus Dessau mimarisinde standartlaşma ve tip yaratımı mekânı kullanacak insanların sahip olduğu ortak ihtiyaçlar üzerinden tanımlanmaktadır. Sürekli seri üretimlerin yapıldığı ve ürünlerin geliştirildiği laboratuvarlar olarak görülen bu atölyelerin yerleşiminde, atölyelerin farklı fonksiyonel özellikleri dikkate alınmıştır (Şekil 6).

Şekil 6. Bauhaus'ın teknik okul cephesinden çeşitli görünüm (URL-6).

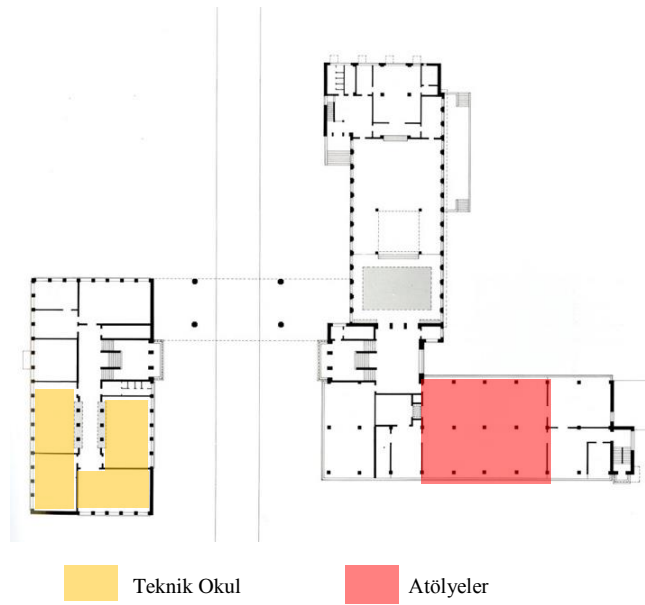
Bauhaus'un işlevsellik ilkesi, yapının asimetrik birimlerinin oluşum senaryosuna ve dolayısıyla iç mekân organizasyonuna da yansımıştır. Binanın mimarisinin ana hatlarını oluşturan ve ona özgün bir görünüm kazandıran asimetrik bir yerleşimi vardır. Bu asimetrik yerleşim okuldaki faaliyetler, farklı gereksinimler, gündelik yaşantı içerisindeki insan hareketlilikleri göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Bir tasarım ürününün iş görebilmesi için önce onun doğasının incelenmesi gerektiğini savunan Gropius, tüm senaryoları göz önünde bulundurarak, her ihtiyaca taşınması gereken ağırlığı verecek şekilde bir yerleşim planı oluşturmuştur. Atölyelerin, teknik okulun,

eğitmen odaları ve kantinin birbirleri ile olan konumları incelendiğinde Gropius'un bu ilişkileri nasıl kurduğu daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Bauhaus Dessau binası yapı analizi 2 (URL-6 Yazar tarafından yeniden üretilmiştir).

Köprülerle bağlanan yapı grupları heterojen bir dağılım göstermektedir. Bu yapı gruplarının iç mekan planlamalarına yansımaları fonksiyonlarla ilişkilendirilmiştir. Atölye kısmında ara bölücü duvarlara yer verilmezken, teknik okul kısmındaki sınıflarda ise ara bölücü duvarların kullanıldığı görülmektedir (Şekil 8).

Şekil 8. Bauhaus Dessau binası birinci kat planı (URL-6, Yazar tarafından yeniden üretilmiştir).

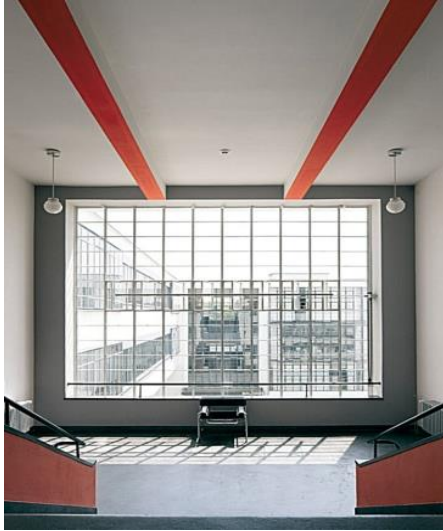
Dessau binasının iç mekân bölümleri arasında dikkat çeken oditoryum, 221 m² olup 165 kişilik bir kapasiteye sahiptir. Kullanım esnekliğine sahip olan oditoryum, akordiyon bir duvar ile kantinden ayrılmaktadır. Bu paravan şeklinde hareket edebilen duvar sayesinde, ihtiyaca göre kapasitenin artırılıp azaltılması mümkündür (URL-7). Oditoryum ve fuaye alanında kurgulanan bu esneklik, okulun işlevsel, fonksiyonel ve amaca yönelik tasarım anlayışını yansıtan etkili bir örnektir (Şekil 9).

Dış cephede kullanılan bej, beyaz gri ve siyah gibi tarafsız renkler iç mekânda asal renklerle birlikte harmanlanmıştır. Bu ana ve temel renkler kimi duvar yüzeylerinde, tavanda ve kirişlerde kimi zaman sınırlayıcı, kimi zaman yönlendirici bir faktör olarak kullanılmıştır. Benzer şekilde katlar arası bağlantıyı sağlayan bir yapı elemanı olan merdivenler, cepheden aldığı doğal ışıkla öğrencilerin alternatif bir toplanma veya oturma alanıdır.

Burada merdivenlerin salt bir geçiş alanı olmanın ötesinde ferah ve aydınlık bir toplanma alanı olarak kurgulanması bir okulun sahip olması gereken sosyal alanlar yaratma amacına hizmet etmesi açısından önemlidir. Yine bu alanda kullanılan radyatörler, merdivenin net ve temiz görüntüsünün yanında endüstriyel yönünü vurgulamaktadır (Şekil 10).

Şekil 9. Bauhaus Dessau'nun oditoryum ve fuaye alanından çeşitli görünüm (URL-7).

a

b

Şekil 10. Bauhaus Dessau binasının merdiven alanı (a: URL-4, b:URL-5).

Binanın yapısal özelliklerinin siyah çerçeveli pencerelerle altının çizilmesinin bir benzeri olarak, iç mekândaki birçok donatı elemanın mekanizmasını gizlemek gibi bir çaba içerisinde girilmemiş olması dikkat çekicidir. Aydınlatma elemanlarının bağlantıları, cam cephe sisteminin açılıp-kapanma mekanizması ve radyatörlerin cam yüzeylerde zemin ile olan bağlantısı açıkça gösterilmektedir. Organiklik ve şeffaflık idealinin bir yansıması olan bu kullanım, binanın sahip olduğu tasarım niteliklerinin açıklıkla ortaya koymaktadır. Yine iç mekânda kullanılan birçok tasarım ürününün okulun öğrencileri tarafından tasarlanıp üretilmiş olması dikkate değer diğer bir özelliktir. Marcel Breuer'in bükülmüş çelik borularla tasarladığı ressam Kandinsky'e işaret eden "Wassily" sandalyesi Bauhaus'un işlevsellik, yalınlık ve ilkeleri çerçevesinde tasarlanmış bir endüstriyel ürün olmasının yanında yapının yaratıcılığı destekleyen yönü ile uyum içerisinde (Şekil 11). Breuer'in bisikletten esinlenerek tasarladığı bu sandalye ergonomik olmasının yanında, yalınlığı ile göze çarpmaktadır.

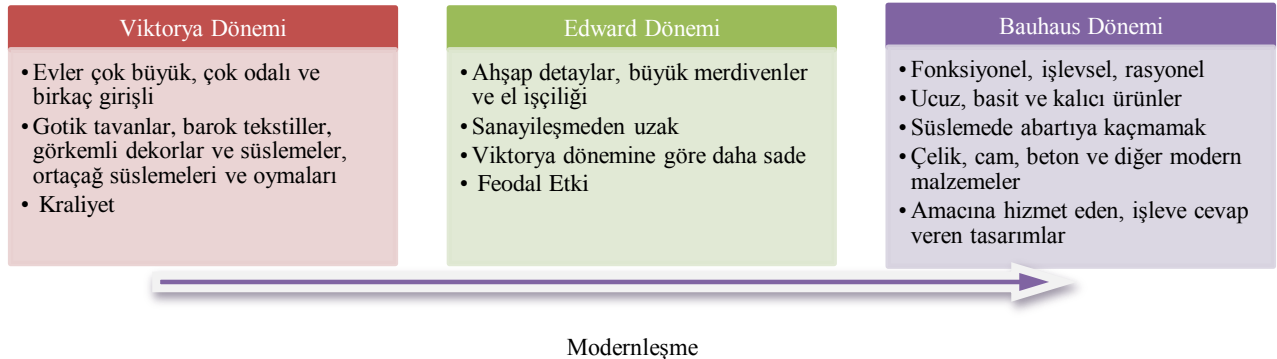

Şekil 11. Marcel Breuer, Wassily sandalye, 1925 (URL-8).

5. SONUÇ

Modernizm öncesindeki mimari anlayışı örnekleyen Viktorya ve Edward döneminde statü göstergesi olarak kullanılan Gotik tavanlar, Barok tekstiller, görkemli dekorlar, Orta Çağ süslemeleri ve oymaların hem işlevsellik algısının yerleşmediği hem de sanayileşme ile tasarım düşüncesi arasındaki ilişkinin kurulmadığı bir dönemi yansıttıklarını söylemek mümkündür. Edward dönemi mimarisinde tarz ve malzeme kullanımında çeşitlenme gözlemlenirken sadeliğe doğru bir geçişin başladığı görülmektedir.

Modernizme geçiş sürecinde yaşanan en çarpıcı değişim, tasarım anlayışındaki sadeleşme eğilimidir. Önceki yüzyılın dekoratif estetik kaygılarından çok uzakta, yalın ve net bir görünüm barındıran Dessau binası, işlevi ön plana alan özellikleriyle dikkati çekmektedir. Bauhaus ile dekoratif, süslemeci yoğunluğun yerine radikal bir önerme ile biçime değil işleve odaklanılmıştır. Aşağıda yer alan Şekil 12’de bu geçiş sürecinde meydana gelen değişimi yansıtan belli başlı özellikler özetlenmektedir:

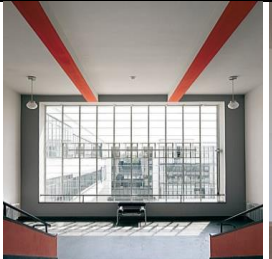

Şekil 12. Dönem özelliklerinin karşılaştırılması (Yazar tarafından üretilmiştir).

Zanaat ve sanatı birleştirme düşüncesi ile yola çıkılan Bauhaus'ta yeni üretim teknolojileri deneysel bir alan olarak görülmüştür. Yeni bir detay eklemekten çok, fazla olanı eksiltmeye dayanan bu deneysel bakış açısı hem binanın mimarisinde hem de sade, düz, abartıdan uzak ve pratik bir şekilde hayata geçirilen tasarımların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Bauhaus Dessau binasının iç mekan tasarım özellikleri incelendiğinde; malzeme seçimleri de dahil olmak üzere renk, doku ve aydınlatma gibi iç mekân tasarım öğelerinin dekoratif bir amaçtan çok, mekânın /nesnelerin işlevinin altını çizerek şekilde tasarlanması bu ideallerle paraleldir. Bu nitelikleriyle Dessau'daki Bauhaus binası, ekolün olgunluk aşamasını temsil etmenin yanı sıra; kısa bir tarih diliminde ve zorlu tarihsel koşullar altında ortaya çıkmış olmasına rağmen kuramın pratiğe yansıdığı en güzel örneklerden biridir. Günümüzde halen bir müze olarak kullanılan ve Modernist mimarinin başyapıtlarından biri olarak gösterilen Bauhaus Dessau, mimarlık tarihinde önemli bir noktada durmasının yanı sıra; işlevsel, ekonomik ve seri üretime yönelik sistemleri yaratıcı bir şekilde

kullanma iddiasıyla kendinden sonra gelen tasarım eğitimi anlayışı açısından da önemli bir noktada durmaktadır. Araştırmanın sonucunda binanın öne çıkan nitel özellikleri ve bu özelliklerin Bauhaus idealleri ile olan ilişkisi aşağıdaki tablo ile özetlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Bauhaus Dessau binasının nitel özellikleri (Yazar tarafından üretilmiştir).

Birimler	Bauhaus Dessau Binası Görselleri	Nitel Özellikler
Atölye cephesi ve atölye iç mekan	 	Şeffaflık Ritmik, Minimalist, Ferah, Sadelik, Geçirgen,
Teknik Okul	 	Farklı Hacim ve Yükseklik, Geometrik, Süslemeden Uzak, Sadelik, Asimetrik, Ritmik,
Oditoryum ve Fuaye	 	Çok Amaçlı, Fonksiyonellik, İşlevsel, Ferah, Aydınlık, Amaca Hizmet Eden,
Düşey Sirkülasyon Merdiven	 	Şeffaflık, Ritmik, Endüstriyel, Minimalist, Yönlendirici, Mekanik, Yenilikçi, Süslemeden Uzak,

Çalışma kapsamında Bauhaus Dessau binasının değerlendirilmesiyle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- **Endüstriyel ve Yenilikçi:** Endüstrileşme ile gelen yeni üretim teknolojilerinden faydalanma idealleri doğrultusunda; Cephede alçı, sıva ve cam malzemelerin kullanılması.
- **Süslemeden uzak, Şeffaflık, Ferah, Sadelik, Geçirgenlik ve Aydınlık:** Atölye cephесinin cam olarak tasarlanmasının Walter Gropius'un "Yapının yaşaması(organiklik)" ve "açık" olması gerektiği fikri ile ilişkilendirilmesi.
- **Ritmik:** Asal renklerin kullanıldığı yapıda pencere çerçevelerinin siyah olması strüktürün altını çizerek bir kontrast ve ritim oluşturması.
- **Şeffaflık, Aydınlık, Ferah ve Geçirgenlik:** Cam cephe ile oluşturulan şeffaflık algısı.
- **Asimetrik, Farklı Hacim-Yükseklik ve Geometrik:** Köprülerle bağlanan heterojen yapı gruplarının dolu-boş algısı yaratması.

- **Çok Amaçlı ve Yönlendirici:** Düşey sirkülasyonu sağlayan merdiven yapısının, öğrencilerin toplanma alanı olarak kullanabilecekleri alternatif bir alan olarak sunulması ve asal renklerin kirislerde yönlendirici olarak kullanılması.
- **Fonksiyonellik, Amaca hizmet eden, Çok amaçlı ve İşlevsel:** Oditoryum alanında kullanılan akordiyon bölücünün, ihtiyaca göre açılıp kapanarak esnek bir mekan oluşturması ve bu bölücü akordiyonun, okulun işlevsel, fonksiyonel ve amaca yönelik tasarım anlayışını yansıtması.
- **Mekanik, Şeffaflık, Endüstriyel ve Yenilikçi:** Aydınlatma elemanlarının bağlantılarının, cam cephe sisteminin açılıp-kapanma mekanizmasının ve radyatörlerin cam yüzeylerde zemin ile olan bağlantısının açıkça gösterilmesinin organiklik ve şeffaflık idealinin bir yansıması olarak kullanılması.
- **Yalınlık, İşlevsellik, Minimalist ve Yenilikçi:** Bauhaus Dessau'da yalınlık ve işlevsellik ilkelerinin yapının mimari karakterinin yanında, Marcel Breuer'in bisikletten esinlenerek bükülmüş çelik borularla tasarladığı "Wassily" sandalyesi gibi mekânsal donatılarda da gözetilmesi.

Bauhaus'un ideallerinin yapının mimari karakterlerinden mekânsal donatılarına kadar yansıtılması tasarım fikrinde bir bütünlük oluşturmaktadır. Endüstrileşme sürecini kucaklayan ve ona nitelikli bir yön vermeyi hedefleyen Bauhaus Dessau binası; şeffaflık, ritmik, minimalist, ferah, sadelik, geçirgen, farklı hacim ve yükseklik, geometrik, süslemeden uzak, sadelik, asimetrik, ritmik, çok amaçlı, fonksiyonellik, işlevsel, ferah, aydınlık, amaca hizmet eden, endüstriyel, yönlendirici, mekanik ve yenilikçi gibi birçok kavramı bünyesinde barındırmaktadır. Bu kavramların tasarımda etkin rol oynaması Bauhaus'un ideallerini yansıtması açısından önem taşımaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar; Kalyenci, D.A.'nın makalede katkı sunduğu kısımların oranının %65, Arı, S.'nin makalede katkı sunduğu kısımların oranının %35 değerinde olduğunu beyan eder.

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı: Yazarlar bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

KAYNAKLAR

- Adam, A. (2016). Domestic Architecture as a Tool of Separation, İçinde H.F. Mallgrave (Eds.), *Companions to the History of Architecture*, Vol.3, (pp.1-16), NJ:Wiley-Blackwell.
- İnan, A.D. (2020), BAUHAUS_100+TR. Ali Cengizkan (Ed.), Linda Rödel Çiftçi ve Afet Derin İnan (çev.), İçinde Gür, B. F. *Bir Binanın Şeffaflıkla İmtihanı Walter Gropius'un Dessau Binası*. Ankara: TED Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları. (pp. 80-98).
- Akdere, A. (2018). *Bauhaus Felsefesi ve Mobilya Tasarımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Aliçavuşoğlu, E., & Artun, A. (2020). *Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı*. 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Bingöl, İ. (2019). Bauhaus'dan Önce: Deutscher Werkbund ve Osmanlı İmparatorluğu. *Mimar-İst Dergisi: Bauhaus'un Uzak Yankıları*. 65, 56-62.
- Boyacıoğlu, E. (2015). Bruno Taut Promoter and Critic of Modern Architecture. İçinde Güniz Meltem Giray, Sevim Burulday, Emre Kolay, Yasin Ezik (Eds.), *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi ve Bruno Taut*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. 152-172.
- Brittain Catlin, T. (2018). Architecture and the Edwardian Era, Gresham College. <https://kar.kent.ac.uk/66444/1/Architecture%20and%20the%20Edwardian%20Era.pdf> adresinden 05.10.2022'de alınmıştır.

- Bulat, S., Bulat, M., & Aydın, B. (2014). Bauhaus Tasarım Okulu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 18(1). 105-120.
- Can, A. (2021). Weissenhof ve Kochenhof Stuttgart Yerleşkelerinin Deutscher Werkbund'un Misyonu Özelinde Tarihsellik Bağlamında Okunması. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*. 6(2), 637-658. doi:10.26835/my.920679.
- Derya, H. (2015). Almanya ve Japonya'nın Sanayileşme Sürecinde Korumacı Politikalarının Önemi. *Akademik Bakış Dergisi*. 48, 97-117.
- Freyer, H. (2014). *Sanayi Çağı*. Hüseyin Batuhan ve Bedia Akarsu (Çev.), 2.Baskı, İstanbul: Doğu Batı Yayınları Sosyoloji Dizisi.
- Güler, K. (2019). Modern Bir Anıtın Rekonstrüksiyon Hikayesi: Bauhaus-Dessau Usta Evleri (Meisterhauser). *Mimar.ist*. 19(65), 102-111.
- Karademirlidağ, S. (2022). *Modernist Sürecin Bauhaus Okuluna Etkileri ve Eichler Evleri Örneklemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Kentgens Craig, M. (1998). *The Dessau Bauhaus Building 1926-1999*. 1.Baskı, Switzerland: Publishers for Architecture.
- Logemann, J. L. (2019). *Engineered to Sell: European Émigrés and the Making of Consumer Capitalism*. 1.Baskı, Chicago: University of Chicago Press.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Osman Akınhay ve Derya Kömürçü (Çev.), 1. Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ozan, M. (2009). *Bauhaus Okulu ve Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi-İç Mimarisine Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Roth, L.M. (2019). *Mimarlığın Öyküsü: Öğeleri, Tarihi ve Anlamı*. 3.Baskı, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sanat Sözlüğü. (2012). *Werkbund*. Retrieved from. <https://sanatsozlugum.blogspot.com/2012/06/werkbund.html>
- Schwartz, F. J. (1996). *The Werkbund: Design Theory and Mass Culture Before the First World War*. 1. Baskı, London: Yale University Press.
- Tanyeli, U., & Sözen, M. (1986). *Sanat kavram ve Terimleri Sözlüğü: öğeleri, tarihi ve anlamı*. 10.Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ufuklar, A.Y. (2019). Mimarlık, Planlama ve Tasarım. İçinde Uzun, T., *Bauhaus Ekolü ve Kuramsal Arka Planı* (pp. 411-448).
- Wilkinson, P. (2015). *Gerçekten Bilmeniz Gereken 50 Mimarlık Fikri*. Volkan Atmaca (Çev.), 1. Baskı, İstanbul: Domingo Yayınevi.
- URL-1.<https://archi101.com/donemler/victoria-donemi-mimarisi/> adresinden 20.10.2022'de alınmıştır.
- URL-2.<https://victorian-era.org/edwardian-era-interiors.html> adresinden 20.10.202'de alınmıştır.
- URL-3.<https://www.e-skop.com/skopbulten/bauhaus-kurulus-manifestosu/3946> adresinden 05.10.2022'de alınmıştır.
- URL-4.<https://www.bauhaus-dessau.de/en/architecture/bauhaus-building.html> adresinden 07.10.2022'de alınmıştır.
- URL-5.<https://www.arkitera.com/gorus/bauhaus-100-bir-manifesto-bir-ekol-bir-okul/> adresinden 25.11.2022'de alınmıştır.
- URL-6.<https://www.arkitektuel.com/dessau-bauhaus/> adresinden 25.11.2022'de alınmıştır.
- URL-7.<https://www.bauhaus-dessau.de/en/service/hire-rooms/bauhaus-building.html> adresinden 25.11.2022'de alınmıştır.
- URL-8. <https://tervlap.hu/cikk-nezet/a-bauhaus-fellegvara> adresinden 27.11.2022'de alınmıştır.